

DISKUSE

11.12.1969 odpoledne:

Prof. Dolanský, Praha. Promluvil mj. o existenci několika kulturně historických okruhů, v nichž se v průběhu dějin realizoval balkánský vývoj: antika, Byzanc, staroslověnské sféra, bogomilství, osmanská kultura atd. Tureckou okupaci pokládal Dolanský za důležitého činitele pro specifický vývoj balkánských literatur, neboť se v době tuhé osmanské nadvlády mohly vyvíjet v relativní uzavřenosti před světem, kdežto evropské pronikající do balkánských literatur od 19. stol. stírala a oslbovala jejich specifický balkánský ráz.

Prof. Macůrek, Brno. Mj. zdůraznil rozdíl mezi hlediskem historickým a literárněvědným, pokud jde o balkánskou problematiku. Podle jeho názoru z historického hlediska existuje balkánské specifikum, z hlediska literárněvědného, jež se obírá především ideologií, jazykem a aspekty estetickými, toto specifikum neexistuje.

Dr. Štejný, Brno. K problému vymezení balkanistiky upozornil na skutečnost, že pojem Balkán se teritoriálně v jednotlivých obdobích a tématech historického zkoumání teritoriálně mění. Širším východiskem pro balkanistiku by měly být dějiny národů a dějiny států na tomto území. Balkanistika bude podle jeho názoru stále více soustřeďovat svou pozornost na minulost, protože v dnešním světě to, co dělalo Balkán Balkánem, se vytrácí.

Prof. Šindelář, Brno. Podtrhl nutnost teamového bádání v oblasti tak diferencované, jako je balkanistika, neboť tak nejspíš lze dospět k žádoucím syntetickým pohledům.

Doc. Kolečka, Brno. Vrátil se k vymezení pojmu Balkán a upozornil, že dosavadní termíny, ať už Súdosteuropa či jihovýchodní Evropa jsou pro tento prostor pojmy pomocné, zdůraznil význam kontinuity s prostředím středoevropským.

Dr. Deák, Bratislava. Připojil se k tomuto názoru s tím, že novovýjší pojem Balkánu se stírá, zejména po 1. světové válce. Upozornil ovšem i na zajímavý fakt, že v okamžiku krize "malé Dohody na sklonku 30. let nejednou vyniklo specifikum Jugoslávie a Rumunska oproti Československu, jež v obdobích klidných zůstávalo nepozorováno. Balkanistika má své místo i v nejnovější historiografii. Obsah pojmu "balkánské" přechází z "vylučného, exotického" na kvalitativně rovnocenný, osobitý prvek mezinárodního vývoje, určovaný mj. jak tradičními, tak v nové době vznikajícími

rozpory specifického charakteru, při čemž se stírá donedávna silně patrný civilizační rozdíl od ostatní Evropy.

Dr. Štastný a doc. Pražák, Brno. Upozornili na skutečnost, jak typologické bádání v oblasti balkanistiky sblížuje její jednotlivé disciplíny.

Prof. Poucha, doc. Pražák a dr. Loos, Praha. Promluvili na téma šamanismu a bogomilismu. Poucha zdůraznil souvislost šamanistické náboženské ideologie s prvky dálně východními, Pražák s bogomilismem, Loos pak podtrhl maloasijský původ bogomilismu.

Doc. Žáček, Praha. Poznamenal na adresu naší balkanistiky, že pro 19. století se z velké části věnuje stále ještě jenom problematice literárněhistorické, a že by bylo třeba zaměřit se na zajímavý a neprobádaný vývoj ekonomický.

12.12.1969 dopoledne:

Prof. Macůrek, Brno. Označil použití pojmu Eurasie pro Balkán, jak učinil prof. Poucha, za významné novum, dotud mu známé jen pro dějiny Ruska. Upozornil dr. Havlíka, že nepokládá za vhodné používat pro 1. tisíciletí n.l. pojmu Valašská kotlina v souvislosti s Avary, když tento název pro Dolní Podunají je užíván až od 14. století. Dále vznesl dotaz na dr. Kučerovou, zda stěhování rumunského elementu v Karpatech a Sedmihradsku od 14. stol. a zejména a konci 15. a v 16. století nebylo rovněž podmiňováno tureckými vpády, bez analogie mezi Chorvatsy a Rumuny.

Dr. Kučerová, Bratislava. Prohlásila, že podle výsledků jejích výzkumů prameny na nic podobného neukazují.

Prof. Poucha, Praha. Vrátil se k pojmu Eurasie, jak jej použil ve svém referátu. Upozornil na existenci řetězu oblastí s určitou kulturní atmosférou, pro něž by snad bylo možno použít staršího názvu "Kulturkreis". Jde např. o Čínu, střední Asii a průchozí oblast pouště kipčatské, kudy se zejména šířily kulturní a národní vlivy po stereotypních cestách, prošli tudy např. i Hunové a kruhovou úsečí tato oblast zasáhla Balkán antropologicky, státněpoliticky, mocensky, kmenové, kulturně apod. Upozornil např. na turkeštánský zvířecí styl, jehož šedesátileté a dvašedesátileté cykly zvěrokruhu se zachovaly u Bulharů.

Doc. Válek, Brno. Vyšel ze zjištění, že to, co je všem poměrně různorodým referátům společné, se koncentruje k pojmu historického Balkánu. Chceme-li pokročit dále, bude třeba aplikovat na Balkán pojem "civilizace" blízký pojmu "Kulturkreis" v pojetí prof. Pouchy, pojem v moderní historiografii již dobře propracovaný. Vznesl k přítomným balkanologům

otázku, zda je tento pojem na zmíněný prostor aplikovatelný. Zdá se to podle jeho názoru být právě v možnostech československé balkanistiky, která je prostá národních a historických zábran a předsudků, jež v zemích bezprostředně zainteresovaných brání historikům docenit funkci dvou velkých státních útvarů - Byzance a Osmanské říše - jež balkánskou civilizaci vytvářely a dávaly jí rámeček, tvořený právem, státem, kulturou, zvyky, náboženstvím apod., rámeček, jímž je jejich civilizační okruh vymezen. Jak ukázal už prof. Kabrda, civilizační úroveň osmanské říše např. ve srovnání se současnou feudální Evropou není možno podceňovat a často je třeba jí přiznat vyšší stupeň. Naše balkanistika, prostá nacionálními interpretací, by právě ve směru zdůraznění role byzantsko-osmanské civilizace mohla přinést mnoho nových podnětů.

Pro příspěvky ze staršího období byzantsko-avarského je charakteristické, že sledují spíše kulturní vlivy, práce z oblasti osmanské mají zase spíše charakter strukturálních analýz. Pokud jde o studium vlivů, problém recepce terminologie, jak se jím zabývá prof. Poucha, třeba brát velmi obezřele, protože ne vždy převzetí termínu znamená převzetí jeho obsahu, spíše obyčejně cizí pisatel pojmenuje cizí skutečnost termínem jemu běžným.

Podle názoru doc. Války ukázal příspěvek dr. Hrochové velké pole, na němž může balkanistika spolupracovat s obecnou medievistikou a obecnou historiografií, totiž studium struktur. Balkán je strukturálně neobyčejně složitá záležitost, oblast, jež se vyvíjela pod naprosto jinými vlivy než západní a střední Evropa a právě strukturální studium může ukázat hloubku a povahu rozdílů.

Dr. Halaga, Košice. Navázal na vystoupení doc. Pražáka o maďarském bogomilismu a šamanismu a nadhodil problém vhodnosti překladu středověkého termínu magos, magus, jak se vyskytuje např. v košickém kodexu, termínem šaman, jemuž se maďarští medievisté brání.

Prof. Poucha. Upozornil na skutečnost, že řecké prameny, jímž je termín šaman neznám, označují termínem magus uprchlého nejvyššího šamana usídlivšího se u Avarů. (Šamanistická církev má svou organizaci a hierarchii stejně jako církev jiná.) Právě v Maďarsku bylo dokázáno, že termín šaman není původu sanskrtského, jak bylo míněno dříve, nýbrž že pochází z altajského prostředí, kde se šamanismus pěstoval. Čistou paralelou lze připustit překlad magos-šaman i pro uvedený případ maďarský, zvláště, když se studium šamanství v Uhrách intenzivně rozbíhá a jeho existence je mimo vší pochybnost.

Doc. Pražák, Brno. Vnesl na pořad jednání otázku mongolských vlivů

na ugrofinskou oblast, zejména pokud jde o nejstarší ugrofinskou poezii ze 3.-4.stol.př.n.l. Mongolské vlivy lze pozorovat v uplatnění galileovského názoru, jak byl tradován u nomádních společností apod. Pozoruhodné jsou proměny postavy Tátoše, původně ohnivého koně bohyně Buzogány, která byla v matriarchálním období bohyní dobra, etnosti, později však dostala pejorativní význam (srov.maď.boszorkány-čarodějnice). Tátoš se v patriarchálním etápě stal názvem pro šamana, který v ugrofinské verzi nebyl knězem, nýbrž obětníkem, a někteří badatelé poji jeho funkci jako předstupeň k postavám středověké jokolátorské tradice, alespoň v uher- ském prostředí.

Dr. Zástěrová, Praha. Vystoupila s názorem, že otázka původu Avarů, již se zabýval prof.Poucha, je jeden z nejsložitějších problémů dnešní historiografie. Avaři se spojují jednak s žuan-žuan, jednak s heftality. Avaři přišli do Evropy r.558. 553-555 rozdrtili středoazijské Turci žuan-žuan a téhož roku, kdy přišli Avaři do Evropy, usulzuje na svarsko- kmenový svaz heftalitů. Z této náhodné koincidence se usulzuje na svarsko- příslušnost k jednomu z těchto kmenových svazů. Pomůckou k rozluštění problému by mohlo být zkoumání kmenových a zeměpisných jmen ve střední Asii. Ovšem už starší literatura upozorňuje na to, že jména Uar a Kun, jména dvou kmenů Avarů, jež přišly původně do Evropy se vyskytují v různých asijských etnických prostředích. Přínosná je myšlenka prof.Pouchy, že by bylo třeba zkoumat "chování" Avarů, jelikož se zdá, že jejich způsob života je spíše mongolský než, řekněme, turecký, ačkoli s Turky blíže souviseli také ve Střední Asii. Při zlomkovité pramenné základně je ovšem otázka, zda bychom sehnali dostatek dokladů, abychom to skutečně prokázali.

V referátě dr.Havlíka se objevil problém byzantské etnografie a chápání etnik byzantaky mi autory. Vyžaduje velmi hlubokého pramenného záběru, má-li být řešen s definitivní platností. Etnografie v koncepci, jak jí přejali Byzantinci, byla vypracována už ve starověkém Řecku jako filosoficky podložený vědecký systém a pojetí jednotlivých etnik se přejímalo do Byzance takřka beze změn. Určitá etnika sídlila na sever a na jih od Byzance a měla určité vlastnosti. Tato topoi se přebírala a je to třeba mít na vědomí například tehdy, když se setkáme s názvem Getové pro Slovary, o němž mluví dr.Havlík. Pro světový názor Byzance byl příznačný princip setrvalosti, neproměnnosti, takže okolní svět se pro ni po staletí neměnil. Etnika, se kterými se na okraji své říše setkávala, byla táž, jako řekněme za Herodota ve starověku a odtud i jejich názvy.

S usnáním se vyjádřila diskutující o Avenariově pozoruhodné interpretaci Theofanova výroku "tas legomeneas hypo ton pakton ontas", který na rozdíl od dřívějších názorů nevykládá jako důkaz závazku "sedmi kmenů" k Bulharům, nýbrž jako výraz rozkolu mezi Avary a Slovany v Mézii a vázanosti "sedmi kmenů" k Byzanci.

Dr. Avenarius, Bratislava. Zdůraznil, že zmíněná interpretace není jeho vlastní od původu. Dodal: pouze historické a stylistické zdůvodnění nejnovějším výsledkům filosofického rozboru zmíněného výroku, jak je provedli bulharští jazykovědci.

Prof. Macdrek. Uzavřel dopolední zasedání s tím, že balkanistický výzkum je úkol, jak se opět ukazuje, pro naši historiografii sverchovně zajímavý a užitečný, a je potřebné, aby se jím zabývala více, než činila a činí, a že je potřebné získávat odtud jak pro národní dějiny tak pro uplatnění v mezinárodním světě a obecné historiografii.

12.12.1969 o společně:

Doc. Kolečka. Připomenul, že Balkán jako politický termín je záležitost poměrně nová. V socialistickém tisku se mluví o "balkánské otázce" teprve od r. 1889, definitivně na rozdíl od dosavadní "Orientfrage" se tohoto názvu používá až od r. 1903, rozšíření došel v letech 1912-13.

Dr. Veselá, Praha. Vznášela dotaz na dr. Krajčoviče, zda měly pan-serbské organizace, o nichž hovořil ve svém referátu, spojení s organizacemi, které se sdružily např. na sjezdu kladoturků v Soluni 1891, arménskými, řeckými a makedonskými, zda se Srbové z území tehdy osmanského podíleli na jejich tajných podnicích.

Dr. Krajčovič, Bratislava. Odpověděl, že něco podobného by se snad mohlo týkat organizace "Društvo sv. Savu" a částečně "Pobratimstva" z čeho vznikly po r. 1890. Sám ale přímých dokumentů o tom nemá, zaměřil se spíše na otázku continuity s národním hnutím v habsburské monarchii.

Doc. Záček. Upozornil na skutečnost, že zájem evropské veřejnosti o balkánskou problematiku se datuje od 30. let 19. století, od smlouvy rusko-turecké. V té době se ve Francii objevuje několik brožur s touto tematikou, stejně jako v Anglii. Hlavním informatorem byla na dlouho Revue des Deux Mondes. Další vlna literatury se vynořila v souvislosti s krymskou válkou a v 60. letech 19. stol. Zvláště hojně publikovali angličtí novináři, trvale sídlící v balkánských městech v Bělehradě, Dubrovniku apod. Jen o Černé Hoře např. vyšla samostatná publikace Inglési o Crnoj Gori, o Njegošovi a jeho době.

Prof. Šindelář, Brno. Upozornil v souvislosti se zmínkou doc. Záček o Slovincích na Dolní zemi na pozoruhodnou problematiku kolonizace této oblasti z Moravy, jak ji prováděla vídeňská kancelář kardinála Kolloniče, nevyhýbající se ani únosům obyvatelstva v masovém měřítku.

Doc. Záček, Praha. Zmínil se o pendantu k této záležitosti, jíž byl ve 40. letech 19. stol. postup tvořící se srbské buržoazie. Srbský ministr zahraničí dovezl tehdy do Srbska 200 sklářů z Čech, z nichž polovina do roka zemřela. Skandál se řešil až na diplomatické úrovni. Zmínky lze najít v Zapových relacích a jistě by mnohé objasnily vídeňské archívy.

Dr. Šťastný, Brno. Pokusil se shrnout výsledky zasedání historické sekce s tím, že celý jeho průběh svědčí o tom, že setkání bylo velmi užitečné, zvláště, když nelze pochybovat ani o úspěšnosti jednání v ostatních sekcích. Náplní prvního dne byly zásadní referáty metodologické a programové a diskuse o obsahu balkanistiky. Jednání dne druhého, obsahově velmi různorodé, které pojalo balkánský prostor od poloviny 1. tisíciletí n.l. až takřka do současnosti, ukázalo a ještě přinese svoje konkrétní výsledky i pokud jde o pojetí balkanistiky. Ukázalo se v něm, co z teoretické diskuse už dochází naplnění a které otázky jsou tak nosné a do té míry balkánskému prostředí společné, aby mohly být pojaty do balkanistiky. Záměr symposia se ukázal jako dobrý a kabinet a katedra si jej mohou přičíst k aktivám. Poděkoval z pověření Kabinetu balkanistiky a hungaristiky i Katedry dějin střední a jihovýchodní Evropy FF UJEP v Brně účastníkům za aktivní vystoupení a ze svého místa zdůraznil, že symposium bylo dobrou přípravou čs. účasti na balkanologickém kongresu v Aténách, poněvadž ve vhodném časovém předstihu přineslo leccos nového. Jelikož delegace na kongresu nebude asi příliš početná, doporučil, aby kabinet uvažoval nejen o tom, přenést k něm jeho jednání referáty v časopisech, ale zda by nebylo vhodné časem zorganizovat další akce, při nichž by se ukázalo, které tématické okruhy jsou dnes z mezinárodního hlediska v centru pozornosti a kam směřuje badatelský trend.

Na závěr jednání historické sekce bylo přijato toto usnesení:

Jednání historické sekce se ukázalo prospěšné zejména pro chápání balkanistiky ze zorného pole historie.

Balkanistika zahrnuje komplexní studium problematiky Balkánu z hlediska několika vědních oborů. Jeho základ tvoří studium historického vývoje Balkánu za spolupráce lingvistiky, literární vědy, etnografie, archeologie, dějin umění aj. Tento komplexní výzkum se zabývá

1/ problematikou dějin Byzance na Balkáně, dějin balkánských Slovanů a dalších národů (např. Avárů aj.)

- 2/ dějinami osmanské říše a sousedních slovanských národů
- 3/ problematikou formování novodobých národů na Balkáně a jejich hospodářským, politickým a kulturním vývojem.

Jde o obor důležitý z hlediska obecných evropských dějin, z hlediska vztahu jednotlivých národů a z hlediska obecně evropsko-asijských kulturních vztahů. Balkanistika zaujímá významné místo nejen v československé historiografii, ale i v mezinárodním historickém bádání, kde se československá balkanistika může uplatnit právě svým svébytným nezaujatým přístupem.

Zapsala dr.M.Romportlová

